

Echipa cu care trecem prin lume



Vara presei culturale a fost plină de aniversarea celor 80 de ani ai celui mai respectat disident român în viață, Dorin Tudoran. Deși sunt născut în Timișoara și am locuit în acest oraș până la terminarea facultății când am fost repartizat la Odorheiu Secuiesc, cu doar un an înainte de emigrarea lui Dorin Tudoran în Statele Unite,

nu am știut până recent că marele disident este la rândul său timișorean. Nu intrase în mitologia locului precum, de pildă, Johnny Weissmüller, neuitat interpret al lui Tarzan. Toți colegii mei de școală cunoșteau vreun moș care își amintea cu lux de amănunte de copilul din clasele primare de la școala din cartierul Freidorf. Habar n-am dacă respectivii moși existau în realitate (Johnny Weissmüller se născuse în 1904, așa încât este de presupus că în anii '70 ai secolului trecut destui dintre colegii săi de generație erau încă în viață) sau amintirile erau rodul imaginației, dar legenda circula la nivelul orașului. Eu am auzit prima oară numele lui Dorin Tudoran în emisiunile postului de radio „Europa Liberă”, în compania unor repere ale onoarei precum Saharov, Soljenitin, Havel, Michnik, Wałęsa, Paul Goma sau Milovan Djilas. Se vorbea despre tânărul disident, de cele mai multe ori în contexte care îl cuprindeau și pe părintele Calciu-Dumitreasa. Formula „tânăr disident” a prins rădăcini în mintea mea, susținută și de aspectul juvenil al lui Dorin Tudoran din pozele apărute după căderea comunismului și imaginea mea despre el a fost, în toți acești ani care au trecut, aceea a unui om matur, încă tânăr, plin de onoare și curaj. *Mutatis mutandis*, un fel de Adam Michnik român, un erou discret, care nu face caz de faptele sale, dar nici nu face pași în spate.

Pentru a descifra mai bine personalitatea lui Dorin Tudoran, am citit cu mare interes volumul *Numai copilăria e glorioasă. Robert Șerban în dialog cu Dorin Tudoran*. O carte masivă în care cunoscutul disident își explică raporturile cu literatura, cu lumea publicistică prin care a trecut și cu situația politică și culturală a României din vremea și de după căderea comunismului. Mi se pare puțin disproporționat accentul pus de amfitrion pe poezie (nu poți să porți un dialog cu Michnik sau cu Havel și să îl întrebi vreo jumătate de carte ce părere are despre... poezie), dar de înțeles în condițiile în care dialogul este condus de un poet, iar discuțiile au fost purtate în contextul unor festivaluri poetice. Aspectul pozitiv al acestei abordări este că lărgeste portretul adăugându-i o dimensiune intelectuală și de rafinament artistic, mai ales în ce privește experiența sa americană.

Întrebat de Robert Șerban dacă în contemporaneitate există un numitor comun printre poeții americani, dacă a identificat anumite trăsături comune ale liricii pe care le-ar fi observat, Dorin Tudoran oferă un răspuns foarte nuanțat, dar și încărcat de un fel de bun-simț: „Se uită, desecori, că America nu este o țară, ci un continent, că între sensibilitatea artistică a unui mormon din Utah și cea a unui protestant din Massachusetts e o distanță continentală. Este ca și cum m-ai întreba dacă așa putea identifica trăsături ale liricii asiatică. Dacă în România un poet este cunoscut la București și la Iași, există multe șanse să devină cunoscut foarte repede și la Cluj, și la Sibiu, și la Timișoara, și la Craiova, și la Constanța. Cum s-ar spune, atinge destul de repede, o recunoaștere la scară națională. În America, pe de-o parte, dacă un poet este cunoscut în patru, cinci din cele 50 de state, se poate considera norocos și recunoscut la scară națională. Pe de altă parte, această recunoaștere națională nu-l împiedică să rămână pentru multă vreme necunoscut în restul celorlalte 45, 46 de state” (pp. 91-92).

Foarte interesantă este secțiunea în care invitatul lui Robert Șerban își etalează gusturile culturale, în special cele muzicale. M-a impresionat în mod deosebit lista clasicii *country*, care se suprapune perfect peste preferințele mele (Merle Hagar, Waylon Jennings, Johnny Cash, George Jones, sau John Prince). Și precizează în continuare Dorin Tudoran: „Și mă întreb cum voi reacționa când va veni vremea dispariției lui Kris Kristofferson (din păcate, a venit deja – n.m.T.U.). Bănuiesc că mă voi simți la fel de dărâmat, furat, ca la moartea lui Leonard Cohen. L-am văzut recent pe Willie Nelson – un trup din ce în ce mai fragil.” (p. 98)

Cea mai interesantă parte a cărții este cea a presei din România comunistă a anilor '70-'80, prin care a trecut Dorin Tudoran. E vremea bătăliilor dintre protoconștiști și moderniști, a începuturilor textualismului românesc, a lui Păunescu, Eugen Barbu și a revistei „Săptămâna”. Aceste pagini sunt edificatoare pentru exemplarea cinstei intelectuale a lui Dorin

„Atâta veșnicie arde în ea/
Eu trecătorul prin oraș/
te rog/
mai lasă-mi, Doamne/
o vreme/
s-o iubesc/
cum tu ai vrea”

Cărți

(Sandu Frunză, *În veșnicia ta*)

Pledoaria lirică a valorosului dascăl și om de cultură Sandu Frunză (*Iubirea la Cluj*, Ed. Eikon, 2025) este cea a privirii contemplative a lumii cu ochii lucizi ai îndrăgostitului de frumos și peren, cea a aspirației permanente către urcușul desăvârșirii spirituale (*zborul celest, spre tărâmul eliberării*), prin *iubire*. Focalizarea este un punct forte pe care poetul știe cu abilitate să îl mute când asupra orașului care i-a dăruit o sumedenie de amintiri inestimabile, când asupra iubitei, mai ales asupra ei...

Dragostea poetului depășește granițele sufletului și încarcă întreg orașul de mișcare vitală, de o energie aparte al cărei ecou revine constant („Orașul e ținut în viață/ [...] de mirosul tău discret/ Îmbălzind lumea toată”). Morfologia sentimentului este complexă, trăită pe deplin. Bine evidențiate sunt multiplele trăsături ale iubirii: frumusețea („frumusețea ta/ cu aripi desfăcute/ În plinătatea Cerului”), ancorarea în realitate, depășirea iluziei („De când cu iubirea/ am renunțat la bețile/ ce ne umpleau de romantism”), bucuria autentică („Sunt foarte bucuros/ și liniștit/ Încă o zi de toamnă/ mi te dăruie”), sorginta divină („Ca două uși împărătești/ Două inimi/ Cuprinse într-o singură iubire/ Stăm în fața iconostasului”), transcendenta, *înveșnicirea* („căutam ceva ce semăna cu veșnicia/ și nu găseam/ decât iubirea”), paradisiacul („Un colț de răi/ sprijinind zidurile ființei mele/ trecătoare”), unicitatea („ca două flori de colț/ ivite din stâncă”), misterul („ca o taină izvorâtă/ în luminișul vieții mele”), taina brațelor tale să mă cuprindă”), forța de regenerare întru virtute („Ochii

Tudoran și importanța echipei din care face parte pentru destinul unui om. Inevitabil, citind acele pagini am comparat destinul lui Dorin Tudoran cu propria mea evoluție în presa românească. Am fost pe drumuri paralele, în echipe diferite, uneori opuse ca viziune, ale căror membri se puteau întâlni doar accidental, în condiții nu întotdeauna foarte agreabile. Dorin Tudoran a lucrat la „Flacăra” lui Adrian Păunescu și la „Luceafărul” lui Mihai Ungheanu. Eu datorez totul în formarea mea ca jurnalist revistelor „Viața studentescă” și „Amfiteatru”, conduse de Stelian Moțiu și prietenilor mei Ioan Buduca, Radu G. Țeposu (care lucrase și el la „Flacăra”), Octavian Știrceanu, Ioan Novac. Analizând numele din cele două echipe nu se poate spune cu certitudine că o echipă era mai bună decât cealaltă, chiar dacă în sinea lui fiecare e convins că echipa sa a fost superioară. Știu ce traiectorii publicistice și politice au avut după căderea comunismului prietenii mei Stelian Moțiu și Octavian Știrceanu, dar nu mă pot dezice de tinerii publiciști lângă care am ucenicit, și îl înțeleg perfect pe Dorin Tudoran atunci când nu se dezice decât punctual de huliul Adrian Păunescu. Până la urmă e o chestiune de șansă sau de destin să nimeriști într-o echipă sau alta, iar acest lucru te va marca toată viața dacă ești un om de onoare.

La moartea poetului, fostul disident scrie un text răvășitor în care evocă punctual cu nostalgie și un fel de tandrețe unele întâmplări concrete din lunga experiență de viață comună, începută pe băncile școlii și continuată într-un fel sau altul într-o vreme în care unul primise lauri de singurul disident autentic din România, iar celălalt oprobiul de lingău al lui Ceaușescu, fugărit de oameni în decembrie 1989. Dorin Tudoran trece în revistă și reacțiile diverselor personalități la moartea lui Păunescu, de la invective greu de reprodus la expresii de adulație la fel de grețose, simțind tonul deplasat din ambele tabere.

Aceeași poziție echilibrată o are fostul disident și în judecarea vieții lui Dan Deșliu, un poet proletcultist deșteptat spectaculos la sfârșitul vieții.

Din dialogul cu George Șerban nu reiese foarte clar în ce constă disidența lui Dorin Tudoran, care sunt faptele sale de eroism antisistem. Dar un lucru este sigur: omul cunoaște precum puțini lumea comunistă și încearcă să analizeze obiectiv, fără exaltări într-o direcție sau alta, faptele fiecăruia. Ceea ce conferă scrisului său multă credibilitate.

Tudorel URIAN

Numai copilăria e glorioasă. Robert Șerban în dialog cu Dorin Tudoran. Postfață de Cornel Ungureanu, Editura Trei, București, 2022, 303 pag.

Culoarea locală a iubirii



tăi verzi/ [...] mi-au adus apa vie/ din care curg/ speranța/ încrederea/ și dragostea”), unirea a două principii complementare („Extazul întâlnirii dintre/ apă și foc”), caracterul ardent („Mesteceni arzând/ sunt femeile/ la vreme de toamnă”, „dansul cosmic al arderilor ce vin peste mine”, „casa mea în care arde focul/ cel fără de sfârșit”, „Toate arderile tale să mă cuprindă”, „Tu cea mai/ arzătoare dintre seninătăți”), calea spre mântuire, *axis mundi* („taina iubirii/ ce ține în echilibru/ lumea”), prelungirea în infinit („viața lumii/ peste care

numai prezența ta/ pune pecetea nesfârșirii”). Notația particularizantă din *Iubirea la Cluj* este responsabilă de recompunerea unui peisaj familiar ca și de încadrarea instantaneelor cuplului în mirajul culorii locale a orașului, care devine *suprafiresc* în multe aspecte. Astfel, însoțiți de poet, parcurgem itinerariul prin căminele studențești, Grădina Botanică, pe lângă zidul de cetate, prin Piața Muzeului, prin fața bisericilor sau a caselor cu turnuri vechi, pe lângă statui și grupuri statuate de referință, pe marginea lacului, pe străzi al căror farmec renaște cu fiecare cercetare mai îndepăroape.

Călătoria stărnește, inerent, imaginea unei epoci în care nume consacrate ale liricii clujene obișnuiau să se adune în diferite nuclee de dezbatere creativă (Pescaru, Arizona, Hotel Continental). Nu o dată Sandu Frunză aduce o reverență subtilă poezilor cetății, cum ar fi Ion Pop („Mă uit prin ferestrele/ lui Ion Pop”), Ion Mureșan („Clujul este/ locul în care Ion Mureșan/ a făcut din alcool/ cel mai înalt standard/ pentru poezie”), Adrian Popescu („În fața Bisericii Franciscane/ Facem un popas spre a citi/ din versurile/ lui/ Adrian Popescu”), Horia Bădescu („E toamnă nebun de frumoasă la Cluj/ Preajmă Poetului/ cu Ion Cristofor/ „citind poetului norilor/ magia/ ecranărilor pământ”).

Versurilor lui Sandu Frunză sunt un prelung eternului feminin de carne și sânge/ vis și de dor”), prin imediatul purificatoare de dintre întâlnirile după modelul reprezentărilor lui ntr-o oglindă a facem împreună/ cerese/ între acum mai vine”, „Curgem flăcări ce se înalță/ în „Plutim peste oraș/ vorbesc/ Limba unui Nevoia se manifestă/ privire, apropiere, așteptare, visare. se contopește cu poezia o lume în care îndrăgostiții sunt învăluți, cuprinzând, la rândul lor, restul lumii („Te regăsești în visul meu diurn/ împletind cuvinte de dragoste/ ca într-un poem/ al mântuirii noastre”, „Precum ochii tăi/ Toate jgheburile lumii/ își revărsa iubirea”).

Discursul îndrăgostit emoționează prin delicatetea și sflua cu care poetul – abandonat de sine sentimentului care îl covârșește – își construiește, din bogate sinestezii, reveria imaculată în mijlocul urbei clujene, invitând la un joc pe cât de inocent pe atât de miraculos („jocul poetului/ Ce ne-a reînviat/ Fiorul liric din v-ați ascunsela”), într-un topos de poveste, încercând de miresme, traversat de mitic și elemente de folclor autohton. Metafizica iubirii provoacă, totodată, o meditație mai amplă asupra condiției, efemerității ființei umane (microcosmos), asupra vieții pământești și a celei de apoi, asupra relației omului cu Dumnezeu („Eu sunt lacrima dimineții/ prelinșă pe chipul/ îndurărilor divine”) și a liberului arbitru. Nu întâmplător limbajul face deseori apel la vocabularul religios, la episoade biblice.

Frumusețea poeziei pe care ne-o propune Sandu Frunză se sprijină, negreșit, și pe o muzicalitate interioară tipică, răzbătând din asocieri precum: „A mai rămas/ duios/ să curgă vinul/ tămăios”, „taina fără de nume/ Ce ne unește/ de dincolo de lume”. Forța descriptivă a notației face din fragmentele urbane adevărate tablouri de chihlimbar, scăldate în Lumina ființială, vegheate de aștrii tutelari ai tăriei.

Iubirea la Cluj se scrie, iată, din resursele unui romantism nedemodat, reinventat în cumințenia erosului preponderent contemplativ, rezemat de forțele unei naturi în plină desfășurare vizuală, amintind de geografia nealterată a Edenului.

Iulia GHIDIU